

УДК 811.161.2'373

Інга Федькова
(м. Кам'янець-Подільський)

ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті виділено тематичні групи сучасної української танцювальної термінології, систематизовано слова-терміни за змістовою подібністю.

Ключові слова: термін, лексико-тематична група, тематичне групування, хореографічна лексика.

У сучасному мовознавстві продуктивним є системний підхід до вивчення словникового складу мови. Тому актуальним є послідовне системне вивчення в контексті культури найважливіших у культурно-національному плані лексико-семантичних груп, які функціонують в українській мові.

Сучасна українська терміносистема танцю – це досить стабільна, з власним розвитком лексико-семантична система, яка перебуває у постійному русі й оновленні. Елементи цієї терміносистеми відповідають усім ознакам, що властиві термінам будь-яких сфер знань, а саме: “системність; наявність дефініції; тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, стилістична нейтральність, точність семантики, висока інформативність” [25, с. 682]. Ці ознаки реалізуються лише в межах терміносистеми танцю, за їх межами термін втрачає свої дефінітивні та системні характеристики і зазнає тих впливів, що й загальноживана лексика. Ця лексика ще не була предметом спеціального мовознавчого дослідження, що зумовило новизну нашої розвідки. Метою нашого дослідження є виділення тематичних груп у межах терміносистеми танцю; введення в науковий обіг термінів відповідної системи.

Існування у мові семантично пов'язаних тематичних груп досліджували такі видатні лінгвісти як О. Потебня, В. Гумбольдт, Ф. Де Сосюр та ін. Вчені доходили висновку, що в основі створення лексико-семантичних груп лежить узагальнення. Для того, щоб лексичні одиниці могли утворювати семантичну єдність, потрібна здатність слова узагальнювати в своєму значенні цілий клас предметів. Функціонування мові слів різних лексико-семантичних груп свідчить про те, що в складі лексики певної мови значення одних слів пов'язані зі значенням інших, утворюючи, таким чином, семантичну систему лексики мови. Сміслові (семантичні) зв'язки слів, які об'єднують лексику певної мови в лексико-

семантичні групи, полегшують користування лексичним багатством мови. Групування слів за їхнім лексичним значенням базується на певному зв'язку понять, які виражаються словами і які розкривають зв'язки предметів і явищ дійсності [16, с. 5].

Терміносистема танцю розпадається на вузлі об'єднання – тематичні групи, до складу яких входять терміни зі спільною загальною ознакою. Тематичні групи – це логіко-понятійне об'єднання термінів, створене на основі схожості семантики чи спільності функцій позначуваних словами предметів та процесів в одній конкретній чи різних мовах [26, с. 133]. Тематичні групи хореографічної лексики виділяємо на підставі логічних зв'язків між реаліями, поняттями і найменуваннями, що позначають ці терміни. Зазначаємо, що не всі терміни можна вмістити у виділені нами групи, деякі з них залишилися поза цією класифікацією. Проте, у нижченаведених групах представлені найважливіші та найуживаніші приклади термінів на позначення понять танцювального мистецтва.

У сучасній українській мові виділяємо такі основні тематичні групи хореографічної лексики:

1. Назви осіб, що пов'язані професійною чи іншою діяльністю з танцем: *балерина* [5, с. 16], *балетмейстер* [5, с. 16], *балетоман* [5, с. 16], *балетник*, *балетниця* [23, т.1, с. 96], *балерун* [7, с. 67], *гарцівник* [23, т.2, с. 36], *гейша* [7, с. 124], *партнер* [23, т.6, с. 79], *прима-балерина* [23, т.7, с. 664], *соліст* [5, с. 75], *хореограф* [5, с. 90], *фігурант* [5, с. 88], *танечник (танечниця)* [23, Т.10, с. 33], *танцюр*, *танцюрист*, *танцюристка* [23, т.10, с. 37], *танцмейстер* [7, с. 525], *кордебалет* [7, с. 318], *корифей* [23, т.4, с. 291], *кавалер* [23, т. 4, с. 65], *артист*, *артистка* [23, т.1, с. 63], *береза* [23, т.1, с. 160], *дипломант* [3, с. 85], *дилетант* [3, с. 85], *журі* [3, с. 94].
2. Назви танців: *болеро* [12, с. 15], *брейк*, *брейк-данс* [15, с. 22], *вальс* [12, с. 16], *гальярда* [12, с. 22], *жига* [12, с. 33], *канкан* [12, с. 39], *квік-степ* [12ч, с. 46], *краков'як* [12, с. 55], *контрданс* [12, с. 53], *краков'як* [12, с. 55], *ламбада* [15, с. 52], *лезгинка* [15, с. 52], *менуует* [12, с. 67], *павана* [12, с. 83], *па-де-де* [12, с. 85], *полонез* [12, с. 91], *самба* [12, с. 111], *сиртакі* [12, с. 117], *твіст* [12, с. 127], *тропак* [23, т.10, с. 283], *тропотянка* [23, т.10, с. 284], *фламенко* [12, с. 133], *хабанера* [23, т.11, с. 7], *халяндра* [23, т.11, с. 15], *чакона* [23, т.11, с. 265], *чардаш* [12, с. 142], *чарльстон* [23, т.11, с. 272], *ча-ча-ча* [12, с. 142], *чечітка* [12, с. 143], *шейк* [12, с. 144] та ін.

3. Назви дій, процесів, пов'язаних з танцем: *балувати* [23, т.1, с. 97], *бісирувати* [5, с. 17], *дебют, дебютувати* [5, с. 27], *вальсувати* [23, т.1, с. 288], *вибивати* [23, т.1, с. 350], *видригувати* [23, т.1, с. 392], *викаблучувати* [23, т.1, с. 403], *викидати (викинути, одколювати, загинати і т. ін.)* *коліна (коліно)* – робити якісь незвичайні фігури, рухи в танці [23, т.4, с. 224], *витанцювати* [23, т.1, с. 507], *витанцюовувати* [23, т.1, с. 507], *випрясати, витупцювати, витупцюовувати* [23, т.1, с. 521], *віддирати* [23, т.1, с. 579], *відтанцювати* [23, т.1, с. 647], *водити танок* [23, т.1, с. 717], *гарцювати* [23, т.2, с. 36], *гопцювати* [23, т.2, с. 124], *дріботіти* [23, т.2, с. 416], *закружляти* [23, т.3, с. 170], *застрибати* [23, т.3, с. 334], *затанцювати* [23, т.3, с. 342], *задріботіти, задробити* [23, т.3, с. 115], *іти в танець (танок)* [23, т.4, с. 54], *крутитися* [23, т.4, с. 375], *попливти, поплисти, поплинути* [23, т.7, с. 210], *пританцюовувати* [23, т.8, с. 57], *притупувати, притупцюовувати* [23, т.8, с. 73], *розтанцюватися* [23, т.8, с. 821], *водити (вести, повести) таночок* [23, т.10, с. 34], *тупцювати, тупцяти* [23, т.10, с. 323], *ударяти (вдаряти), ударити (вдарити)* [23, т.10, с. 388], *ходити* [23, т.11, с. 105], *хороводити* [23, т.11, с. 127].
4. Назви форм виконання танцю: *соло* [4, с. 484], *дуєт* [5, с. 35], *квартет, квінтет* [5, с. 45], *ансамбль* [23, т.1, с. 48], *зграйний* [23, т.3, с. 523], *pas de trios (па де труза)* [4, с. 389], *pas d'ensemble (па асамбле)* [4, с. 388], *хоровод* [23, т.11, с. 127], *ліпсі* [23, т.11, с. 692], *герлс* [5, с. 23], *балабіле* [5, с. 15], *гран па* [5, с. 26] тощо.
5. Жанрові різновиди танців: *дацю'ї* [5, с. 26], *сценічний танець* [4, с. 495], *варіації* [4, с. 107], *попурі* [7, с. 439], *сюїта* [4, с. 497], *імпровізація* [23, т.4, с. 22], *опера-балет* [4, с. 383], *мюзикл* [7, с. 383].
6. Назви основних рухів: *battement tendu* (натянутий рух) [3, с. 349], *battement tendu jete* (рух з кидком) [3, с. 350], *port de bras (пор-де-бра)* [3, с. 395], *valance' (балансе')* [4, с. 40], *flic-flac (флік-фляк)* [3, с. 372], *зальотний* [10, с. 15], *вихилясник* [10, с. 37], *підсічка* [9, с. 148], *гвинт* [3, с. 60], *спіраль* [3, с. 258], *телемарк* [3, с. 281], *тинок* [23, т.10, с. 114], *плетінка* [10, с. 43], *колисання* [10, с. 18], *фор-стен* [3, с. 301], *хіп-твіст* [3, с. 305] та ін.
7. Назви стрибків: *антраша'* [5, с. 12], *жете'* [5, с. 39], *butteries (батрі')*, *buttu (баттю')* [4, с. 59], *assemble' (ассамбле)* [3, с. 337], *елевація* [23, т.11, с. 681], *pas de basque (па де баск)*, *pas de poisson (па де пуасон)* [4, с. 388], *pas de ciseaux (па де сізо)* [4, с. 389], *saut de basque (со-де-*

- баск*) [3, с. 402], *розніжка* [9, с. 138], *револьтад* [3, с. 398], *кільце* [9, с. 140], *стрибок з випрямленими вперед ногами* [9, с. 141], *стрибок на спину* [9, с. 143], *крутка у повітрі з підігнутими ногами* [9, с. 142].
8. Назви поворотів: *спін-поворот* [3, с. 258], *твіст-поворот* [3, с. 281], *тур* [5, с. 86], *тур ан лер* [3, с. 412], *тур лан*, *тур шене* [3, с. 413], *фордулат* (угор. *fordul* – поворот) [3, с. 300].
 9. Назви присядок: *plie* (пліє) [3, с. 394], *присядка-ножиці з розтяжкою* [9, с. 119], *присядка-розніжка з вихилясником* [9, с. 120], *присядка-розтяжка з вихилясником* [9, с. 117], *бокова присядка* [9, с. 113], *присядка-кінцівка* [9, с. 112], *присядка з винесенням ноги* [9, с. 112], *присядка з упором на каблук* [9, с. 115], *бочка* [3, с. 43].
 10. Назви танцювального бігу: *повзунець* [9, с. 122], *повзунець-бігунець* [10, с. 323], *дрібущики* [23, т.1, с. 417], *біговий крок* [3, с. 35], *променадний біг* [18, с. 91].
 11. Назви фігур у танці: *вісімка* [3, с. 64], *віршовочка* [24], *дозадо* [24], *шен* [11, с. 71].
 12. Назви танцювальних стилів: *джаз* [27, с. 109], *чарльстон*, *рок-н-рол*, *твіст*, *соул*, *фанк*, *диско*, *хіп-хоп*, *брейк* [27, с. 111], *контемпорарі-данс* [27, с. 118].
 13. Назви темпів виконання: *adagio* (*адажіо*) з італ. – повільно, спокійно [3, с. 334], *allegro* (*аллегро*) з італ. – веселий, радісний [3, с. 334], *лірично* – повільно, плавно (про танець і т.ін.) [23, т.4, с. 522].
 14. Назви основних поз у танці: *arabesque* (*арабеск*) [3, с. 336], *arrondi* (*арронді*) [3, с. 337], *croise* (*круазе'*) з фр. – схрещений [4, с. 276], *візаві* – положення двох пар навпроти, *контрвізаві* – пари, що стоять зліва і справа [3, с. 59], *ecarte* (*екарте'*) [3, с. 363], *effacee* (*еффасе'*) [3, с. 365], *вихідне положення* [24], *тіньове положення* [3, с. 282].
 15. Назви танцювальних кроків: *glisse' ras* (*глісе'*) [4, с. 148], *простий танцювальний крок* [9, с. 79], *бічний приставний крок* [8, с. 149], *урочистий танцювальний хід* [9, с. 78], *перемінний крок* [9, с. 81], *крок-купе* [3, с. 322], *крок-глісад* [3, с. 321], “*крок чаплі*” [3, с. 323], *шассе'* [18, с. 14], *бота-фого* [18, с. 84], *самба-хід* [18, с. 80], *вольта* [18, с. 88], *кріс-крос* [18, с. 89], *марше* [24], *приставний крок*, *крок галопу*, *перемінний крок (вперед, назад, в сторону)*, *крок польки*, *крок вальсу* [17, с. 36-41];
 16. Назви основних форм танцювальних колективів: *ансамбль народного танцю*, *хореографічний ансамбль*, *студія балетна* [4, с. 493], *танцювальна група*.
-

17. Назви елементів одягу танцюристів: *боді* [7, с. 85], *тюніка* [23, т.10, с. 334], *пуанти* [5, с. 69], *трико* [4, с. 520], *пачка* [4, с. 394], *хітон* [7, с.591];
18. Назви наукових і навчальних дисциплін та їх розділів: *етнохореологія* [19, с. 19], *теорія та методика навчання класичного танцю* [1, с. 85], *теорія та методика навчання народно-сценічного танцю* [1, с. 85], *теорія та методика навчання бального танцю* [1, с. 85], *теорія та методика навчання історико-побутового танцю* [1, с. 97], *теорія та методика навчання сучасного танцю* [1, с. 85], *мистецтво балетмейстера* [1, с. 85], *історія хореографічного мистецтва* [1, с.98] тощо.

Поза цією класифікацією залишилися такі терміни як: *виворотність* – здатність танцівника вільно розвертати ноги назовні від стегна до кінчиків пальців (стопа паралельно лінії плечей) [3, с. 66], *градуси* – в класичному танці термін, який умовно позначає кут, утворений піднятою ногою відносно вертикальній осі тіла [3, с. 75], *дансантність* – танцювальність, сукупність формальних якостей музики, яка робить її зручною для танцю [3, с. 80], *елемент* – окремий закінчений танцювальний рух [3, с. 329], *зв'язка* – декілька з'єднаних танцювальних рухів і елементів [3, с. 249], *ракурс* – точка погляду з центра глядацької зали на того (тих), хто танцює (*анфас, круазе, еффасе, 1-й, 2-й, 3-й, 4-й арабески* – це все ракурси) [13, с. 82], *станок балетний* – пристосування для вправ танцівників [3, с. 259], *хореографічна мініатюра* – мала форма танцювально-сценічної вистави [3, с. 309], *координація* – відповідність і узгодження всього тіла [6, с. 34], *хореографічний текст* – сукупність в певній послідовності всіх танцювальних рухів і поз, які утворюють той чи інший танець, танцювально-пластичний епізод або балетний спектакль в цілому [3, с. 309], *малюнок танцю* – схема просування в просторі [3, с. 235], *поза* – фіксація руху в попередньому положенні окремих частин тіла [22, с. 84], *кінестезія* – свідоме сприймання позицій і рухів свого тіла через відчуття власних м'язів і внутрішнього чуття [20, с. 205], *опорна нога* – нога, на яку переноситься центр тяжіння танцівника [4, с. 383], *темп у танці* – швидкість виконання жестів, поз, “па”, у будь-яких умовах, що визначена темпом музичного твору, його супроводом [14, с. 107], *ритм у танці* – організація (послідовність пауз і ударів), яка може найповніше скласти уявлення про час [21, с. 26], *хореоманія* – пристрасть до танців [7, с. 593] тощо.

Хореографічна лексика є невід'ємною частиною словникового складу української мови. Постійно поповнюючись новими одиницями, цей пласт

лексики вимагає здійснення комплексного опису, системно-структурного аналізу з огляду на внутрішню форму номінативних одиниць. Аналіз терміносистеми танцю свідчить, що тематичне групування є досить поширеним, доцільним і продуктивним об'єднанням спеціальних танцювальних одиниць, близьких за тематичною спрямованістю, тому опис лексичного складу термінології за допомогою тематичного членування є необхідною передумовою для її унормування. У тематичних групах, які існують у межах термінологічного поля, спостерігаємо єдність термінів, яка ґрунтується на специфічних кореляціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Л. М., Албул І. В. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії: навчальний посібник / Л. М. Андрощук, І.В. Албул. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 168 с.
2. Баканурський А., Корнієнко В. Театрально-драматичний словник ХХ ст.. / А.Баканурський, В. Корнієнко. – К.: Знання України, 2009. – 319 с.
3. Балет. Танец. Хореография. Краткий словарь танцевальных терминов / составитель Н. А. Александрова. – Санкт-Петербург – Москва – Краснодар: Лань, Планета музыки, 2008. – 416 с.
4. Балет. Энциклопедия / Главный редактор Ю. Н. Григорович. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 623 с.
5. Барабан Л. І., Дятчук В. В. Український тлумачний словник театральної лексики / Л.І. Барабан, В. В. Дятчук. – К.: Видавництво СВС, 1999. – 95 с.
6. Барышникова Т. К. Азбука хореографии. Методические указания в помощь учащимся и педагогам детских хореографических коллективов, балетных школ и студий / Т.К. Барышникова. – СПб: Люкси, Респект, 1996. – 256 с.
7. Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко / С. П. Бирик, Г. М. Сюта. – Харків: Фоліо, 2006. – 623 с.
8. Бондаренко Л. А. Ритміка і танець у 1 – 3 класах загальноосвітньої школи / Л.А. Бондаренко. – К.: Музична Україна, 1972. – 158 с.
9. Василенко К. Ю. Золоті зерна / К. Василенко. – К.: Видавництво ЦКЛКСМУ “Молодь”, 1963. – 324 с.
10. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. / В. М. Верховинець. – К.: Музична Україна, 1990. – 150с.
11. Все про танець. Довідник / укл. Коротков А. Є., Тараканова А. П. – Кіровоград: ТЦ Облкомплексу, 1999. – 90 с.
12. Дідич Г. С. Термінологічний словник довідник. З історії західноєвропейської музики. / Дідич Г. С. – Кіровоград, 2005. – 145 с.
13. Захаров Р. В. Слово о танце / Ростислав Захаров. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 159 с.
14. Згурський А. С. Методика "Танець як засіб виховання пластичної майстерності": навчально-методичний посібник для викладачів та виконавців хореографічного мистецтва / А. Згурський. – К.: КДУТКіТ ім. І. Карпенко-Карого, 2006. – 168 с.
15. Иванов В. Ф. Російсько-український словник музичних термінів / В. Ф. Иванов. – К.: Вища школа, 1994. – 112 с.

16. Кодухов В. И. Лексико-семантические группы слов / доцент В. И. Кодухов. – Ленинград: Ленинградский гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1955. – 28 с.
17. Ленська Т. Г., Бесарабчук Г. В., Борисова В. В., Головата Л. Р. Методичні основи хореографії: методичний посібник / Т. Г. Ленська, Г. В. Бесарабчук, В. В. Борисова, Л. Р. Головата. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ КПДУ, 2007. – 80 с.
18. Мищенко В. А., Тимошенко О. А. Спортивные танцы для начинающих / В. А. Мищенко, О. А. Тимошенко. – Харьков: Синтекс, 2003. – 192 с.
19. Нагачевський А. Побутові танці канадських українців / Андрій Нагачевський. – К.: Родовід, 2001. – 190 с.
20. Паві П. Словник театру / Патріс Паві. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 640 с.
21. Пигулевский В. Элементарная теория танца ч. 1 / Владислав Пигулевский. – К.: Науковий світ, 2011. – 88 с.
22. Програми школи сучасної хореографії Рівненського міського Палацу дітей та молоді / укладачі: Алексіюк Р. В., Горбачук І.М., Додчук О. Й., Зозуля Н. П., Котова С. В., Самохвалова А. В. – Рівне: Волинські обереги, 2003. – 128 с.
23. Словник української мови в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1 – 800 с., Т. 2 – 550 с., Т. 3 – 744 с., Т. 4 – 840 с., Т. 5 – 840 с., Т. 6 – 832 с., Т. 7 – 724 с., Т. 8 – 927 с., Т. 9 – 916 с., Т. 10 – 658 с., Т. 11 – 700 с.
24. Словник танцювальних термінів і виразів (http://svit-tanok.com.ua/kotrotkov_tarakanova/162-slovnik-tancyuvalnix-terminiv-i-viraziv-a-v.html)
25. Українська мова. Енциклопедія / Ред. кол. В. М. Русанівський та ін.. – К.: Видавництво “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 833 с.
26. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) / А. А. Уфимцева. – М.: Недра, 1963. – 287 с.
27. Шариков Д. І. Класифікація сучасної хореографії / Д. І. Шариков. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2008. – 168 с.

В статті виділені тематическі групи сучасної української танцювальної термінології, систематизовані слова-терміни за смисловим подобиєм.

Ключевые слова: термін, лексико-тематическа група, тематическа групування, хореографіческа лексика.

The thematic groups of modern Ukrainian dancing terminology are selected in the article, words-terms are systematized through the semantic similarity.

Key words: term, lexical-thematic groups, division of choreographic lexicon, terminological system.